

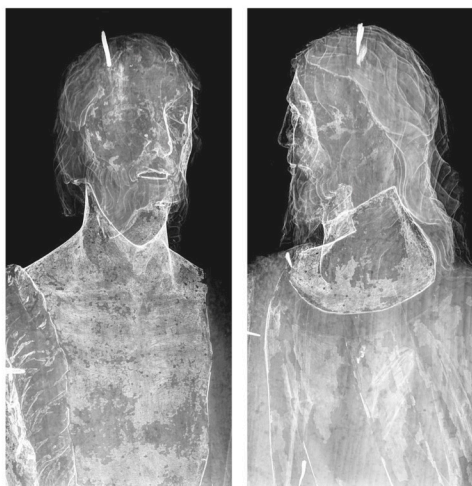
Sv. Ivan Krstitelj
Sv. Jakov

Restauratorski zahvat – skulpture sv. Jakova i sv. Ivana Krstitelja

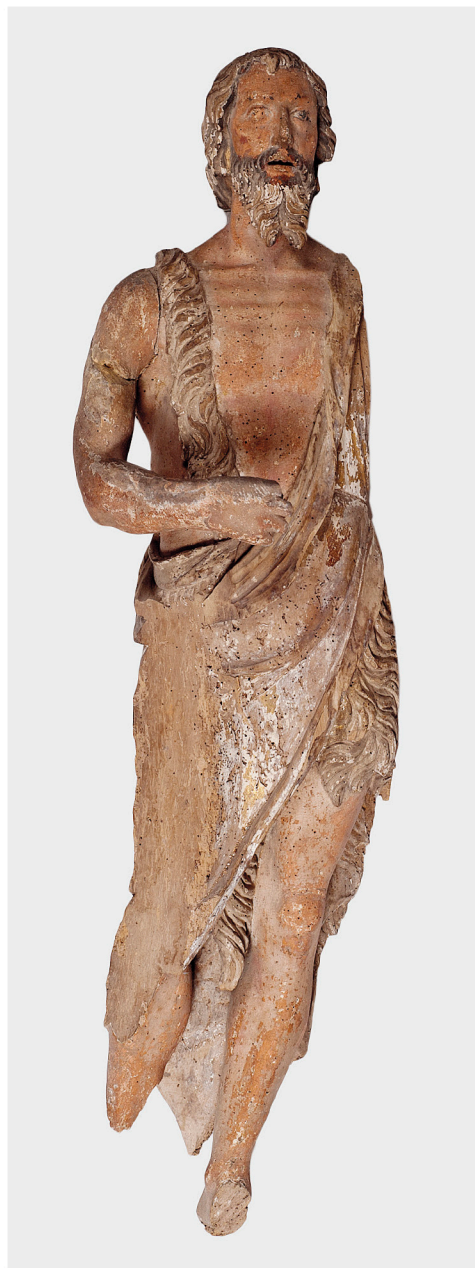
Stela Grmoljez Ivanković

Drvene skulpture sv. Jakova i sv. Ivana Krstitelja pronađene su na tavanu franjevačkog samostana na Krku. Zatečene su u ekstremnoj fazi raspadanja, bez velikog dijela drvenog nosioca, prekrivene otvrdnutim slojem prašine i nečistoće. Na kipu sv. Ivana nedostajala je lijeva ruka s ramenom, lijevi bočni dio krznenog pokrova i gornji dio desnog bedra. Desna je ruka bila razdvojena u predjelu nadlaktice, a nedostajali su prsti. Također su nedostajale dvije trećine postamenta te dijelovi lijevog i desnog stopala. Dio odlomljene lijeve noge i postamenta zatečen je odvojeno, pokraj korpusa. Kipu sv. Jakova nedostajala je lijeva ruka, vrh desnog palca, dio draperije, cijeli postament i stopala. Izvorni oslik je na oba kipa bio djelomično sačuvan (oko 30 %), a osobito je nedostajao na području draperije. Ljuštio se, odizao od podloge i otpadao. Na inkarnatu se jasno razlučivao prethodni sloj i ostaci platnenih traka kojima se nepoznati kipar iz radionice Paola Campse služio kako bi mjestimično povezao i dopunio drveni nosilac. Taj je postupak bio karakterističan za izradu onodobne drvene polikromirane skulpture na području Jadrana.

RTG snimka prije radova: sv. Ivan Krstitelj (lijevo), sv. Jakov (desno)

Iako na skulpturama gotovo uvijek pronalazimo više povijesno-kronoloških slojeva oslika, što pokazuje da se tijekom svojeg dugog „život“ skulpture relativno često „osvježavaju“ repolikromiranjem, istraživanja su pokazala da na kipovima sv. Ivana i sv. Jakova postoji samo jedan sloj preslika. Teško je sa sigurnošću reći što je dovelo do toga da skulpture tijekom više

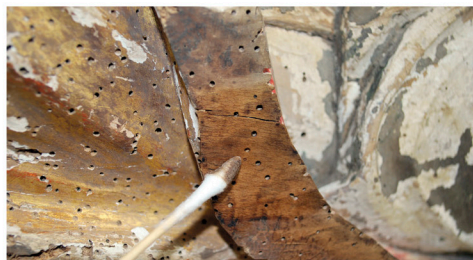

Skulpture sv. Ivana Krstitelja i sv. Jakova, radionica Paola Campse, četvrto desetljeće 16. st., zatečeno stanje

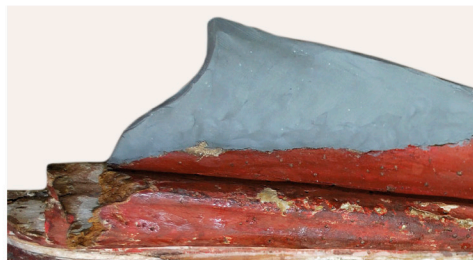
Detalj skulpture s vidljivom crvotočinom: sv. Ivan Krstitelj (lijevo), sv. Jakov (desno)

Sonda čišćenja: sv. Ivan Krstitelj (lijevo), sv. Jakov (desno)

Tijekom uklanjanja preslika, sv. Ivan (lijevo), i dodatna ispuna oštećenja nosioca tankim štapićima, sv. Jakov (desno)

Rekonstrukcija nedostajućih dijelova u plastelinu i rezbarenjem, sv. Jakov

od četiri i pol stoljeća postojanja nisu češće obnavljane, no moguće je da je u relativno kratkom vremenu nakon njihova nastanka došlo do zamjetnih oštećenja na drvenom nosiocu (crvotočina), zbog čega su već tada uklonjene sa svoje izvorne pozicije te pohranjene na samostanskom tavanu gdje su pronađene ili na nekom drugom skrovitom mjestu.

Prije opsežnog i višekratnog ojačavanja drvenog nosioca te podljepljivanja raspucalog oslika, na kipovima su provedena konzervatorsko-restauratorska istraživanja slojeva oslika kemijsko-mehaničkim sondiranjem. Uzeti su uzorci za analizu slojeva na kojima su utvrđeni elementi. Obavljena je i analiza veziva. Oba kipa snimljena su radiografski rendgenskim zrakama. Izmjerene su pH-vrijednosti površine

Skulpture nakon rezbarenja nedostajućih dijelova: sv. Ivan Krstitelj (lijevo), sv. Jakov (desno)

i mikroskopskom analizom utvrđene su vrste drva i tekstilnih vlakana uzorkovanih ispod sloja oslika. Provedena je stolarska sanacija. Uklonjen je sloj nečistoće s polikromije i dijelova drvenog nosioca bez oslika. Zbog neuklonjive repolikromacije na dijelu kose, brade i draperije, samo je suhim postupkom s inkarnta strapiran preslik, pri čemu su sačuvani prijašnji lak i patina.

Dva velika problema bila su: kako ojačati uništenu strukturu drvenog nosioca u cijelosti, te kako postići stabilnu i prihvatljivu prezentaciju kipova s obzirom na visoku razinu njihova oštećenja. Nosilac se učvršćivao u nekoliko navrata, a posebnu pažnju zahtijevali su dijelovi ispod preostalog oslika. Rupe od crvotočine bile su duboke i do nekoliko centimetara, pa je nakon konsolidacije otopinom, ondje gdje tekući filer nije mogao prodrijeti, trebalo ispuniti rupice tankim štapićima od mekog drva. Takve ispune dodatno su ojačale uništenu unutarnju strukturu nosioca. Nedostajući dijelovi drvenog nosioca nadomješteni su drvom balze, pri čemu se osobita pažnja posvetila očuvanju izvornog nosioca. Postupak je zahtijevao dosta vremena jer su se novododani elementi najčešće najprije morali međusobno povezati, nakon čega ih je rezanjem i rezbarenjem trebalo posebno prilagoditi obliku izvornika. Nakon oblikovanja lijepljeni su tako da su kontaktna mjesta izolirana lako uklonjivom smolom, a ponegdje i tankim aluminijskim listićima pa ispunjavana laganim kitom. Oštećenja u sloju osnove nadomještena su tekućim kitom, koji je teksturom i obradom prilagođen ostacima izvornog oslika.

Kako je dogovoreno da će skulpture zbog izuzetne vrijednosti u budućnosti svakako biti izložene, bilo je važno osmisliti način njihove

prezentacije, to prije što zbog nedostajućih dijelova u donjem dijelu nisu mogle samostalno stajati. Uz pomoć kvalitetnog komparativnog materijala te slijedeći postojeće informacije izvornog reza drvorezbara i logičan slijed linija, izvedene su potrebne rekonstrukcije i nadoknade u rezbariji. Rekonstrukcije u drvu tonski su usklađene s oslikom izvornog drvenog nosioca, kako bi se postigao ujednačeni vizualni dojam, tj. ujednačena percepcija kiparske forme, pri čemu nije upitan nedostatak kromatskog dijela oslika. Lokalno se retušem povezala izvorna polikromija (pozлата, inkarnat, draperija na kipu sv. Jakova, krzno kod sv. Ivana), čime se željela ostvariti vizualna cjelovitost. Nakon patiniranja, umjetnine su premazane završnim zaštitim lakom. Koncept restauratorskog zahvata temeljio se na muzealnom pristupu potaknutom namjerom da se restaurirane umjetnine prezentiraju u zbirci, što čini opravdanim nastojanje da se potpuno sačuva njihov izvorni umjetnički izraz.

Donji dio skulpture tijekom retuša, sv. Jakov

Donji dio skulpture nakon retuša, sv. Jakov

Detalj skulpture nakon rezbarenja, sv. Ivan Krstitelj

Tijekom retuša, detalj, sv. Ivan Krstitelj

Nakon radova: sv. Ivan Krstitelj (lijevo), sv. Jakov (desno)

Skulpture sv. Ivana Krstitelja i sv. Jakova – od anonimnosti tavana do prezentacije

Martina Wolff Zubović

Skulpture sv. Ivana Krstitelja i sv. Jakova izronile su iz anonimnosti tavana franjevačkog samostana sasvim slučajno, tijekom inventarizacije pokretnih kulturnih dobara crkve i samostana sv. Franje Asiškog.¹ Pronađene su zajedno sa sjedećom skulpturom Bogorodice, s kojom su čini se tvorile dio cjeline, s vremenom dekomponirane i izgubljene. Skulpture su bile u iznimno lošem stanju, prekrivene slojem površinske nečistoće, crvotočnog drvenog nosioca od kojega se odvajao oslik, te bez pojedinih dijelova. Sv. Ivan Krstitelj prikazan je na klasičan način blizak renesansi, kako se u statičnom kontrapostu lagano oslanja na lijevu nogu. U skladu s njegovim isposničkim životom u pustinji, ogrnut je plaštem i životinjskim krznom koji su mu nehajno omotani oko tijela, prekrivajući bokove i gornji dio desne noge, dok su torzo i lijeva noga većim dijelom otkriveni. Kipar je vješto prikazao anatomiju mršavog tijela, kao i pravilne crte duguljasta lica lagano otvorenih usta. Osobito su fino izrezbarene kovrče brade koja je podijeljena na dva dijela ušiljenih vrhova, te pramenovi kose i čupavo životinjsko krzno kojim je zaogrnut. Poledina skulpture samo je sumarno obrađena, kako je to uobičajeno za skulpture namijenjene niši. Sv. Jakov prikazan je u tričetvrt profilu, a pod nabranom draperijom dugačke halje okrugla izreza nazire se nešto izraženiji kontrapost. Plašt prebačen

¹ Inventarizaciju pokretnih kulturnih dobara crkve i samostana sv. Franje Asiškog realizirao je riječki Konzervatorski odjel 2005. godine.

preko desnog ramena omata mu se oko tijela u naborima. U desnoj ruci nosi knjigu, a lijeva nedostaje do ramena. Bujna kosa istaknutih pramenova dopire do ramena, a brada je kao i kod sv. Ivana Krstitelja podijeljena na dva dijela ušiljenih vrhova. Poledina skulpture je sumarno obrađena. Dobre proporcije i impostacija obiju skulptura, pravilne crte lica te fino izrezbareni valoviti pramenovi kose i čvrste kovrče brade odaju ruku vještog kipara.

Stilskom i morfološkom komparacijom Gordana Sobota Matejčić te je znalački izrezbarene skulpture pripisala vrsnom mletačkom drvorezbaru Paolu Campsiji de Boboti, odnosno nepoznatom majstoru iz njegove radionice.² Oblikovne značajke svetaca, a još više Bogorodice koja je s njima pronađena, povezuju tu skulpturalnu skupinu s kipom sv. Marije Magdalene iz Porta na otoku Krku. Taj je kip dio glavnog oltara crkve sv. Marije Magdalene samostana franjevac trećoredaca koji je pripisan Girolamu i Francescu da Santa Croceu. Oltar je izveden u obliku poliptiha, a kip sv. Marije Magdalene, koja je prikazana kao mlada dugokosa žena gotovo sasvim obrasla dlakom, smješten je u zoni predele u ležećem položaju.³ Specifična ikonografija svete, kao i njezino smještanje u predelu oltara odaju koncept blizak germanskom kulturnom krugu, što upućuje i na moguće podrijetlo nepoznatog kipara iz Campsine radionice. Ikonografska istraživanja Višnje Bralić o kipu sv. Marije Magdalene potkrepljuju pretpostavku o podrijetlu njezina autora u germanskom kulturnom krugu.

² Gordana Sobota Matejčić: Krčki kipovi majstora iz Campsine radionice, u: *Ars Adriatica* 2/2012. (167-176).

³ Skulptura je restaurirana u sklopu redovite djelatnosti HRZ-a. Voditeljica radova bila je Stela Grmoljez Ivanković.

Radionici Paola Campse prema arhivskim izvorima i stanju na terenu ukupno se pripisuje više od 185 djela nastalih na obje strane Jadrana od posljednjeg desetljeća 15. stoljeća pa gotovo do polovice 16. stoljeća. Među najpoznatija djela radionice nastala za naše naručitelje ubrajaju se troetažni oltar sv. Mihovila arkandela iz crkve sv. Marije Magdalene u Mutvoranu s obilježjima venecijanske renesanse, oltar Bogorodice s Djetetom i svecima iz motovunske crkve sv. Marije od Vrata koji je izrađen u obliku triptiha, oltar župne crkve u Omišlju, oltarni triptih iz crkve sv. Mihovila pokraj Baške na Krku koji je danas u župnoj crkvi u Baškoj, te nekoliko pojedinačnih kipova Bogorodice koji su vjerojatno bili središnji dijelovi posljednje dekomponiranih oltara.⁴ Iako su vrijedni primjeri renesansnog oblikovanja, skulpture sv. Ivana Krstitelja i sv. Jakova su, zbog promjena u umjetničkom ukusu koje vrijeme neizbježno donosi, u jednom trenutku očito postale „staromodne“ i estetski nezanimljive pa su odbačene na tavan samostana sv. Franje Asiškoga. Nažalost, za tužnu sudbinu mnogih umjetničkih djela bile su kobne upravo promjene ukusa vremena koje bi obično rezultirale degradirajućim „prepravcima“ umjetnine ili pak njihovim „sklanjanjem“ u anonimnost tavana i sličnih skrovitih kutaka gdje bi lagano trunule prepuštene zubu vremena. Koliko su vremena skulpture sv. Ivana Krstitelja i sv. Jakova proivale na tavanu franjevačkog samostana i odakle su onamo dospjele, nije do kraja razjašnjeno. Zahvaljujući slučajnom pronalasku, prepoznavanju te složenom restauratorskom zahvatu, „blago s tavana“ otrgnuto je zaboravu i sačuvano za budućnost.

⁴ Milan Pelc, *Renesansa*, Naklada Ljevak, Zagreb, 2007.

KONZERVATORSKO-RESTAURATORSKI RADOVI:
Stela Grmoljez Ivanković (voditeljica), Ida
Gnjatović, Jelena Čurić, Ines Palčić, Tomislav
Jakopaš, Dragutin Furdi

LABORATORIJSKA ISTRAŽIVANJA:
Marijana Fabečić, Domagoj Mudronja,
Margareta Klofutar

RENDGENSKO SNIMANJE:
Veterinarski fakultet u Zagrebu

POVIJESNO-UMJETNIČKA BILJEŠKA I OBRADA
STRUČNE DOKUMENTACIJE:

Martina Wolff Zubović

IZDAVAČ:
Hrvatski restauratorski zavod

ZA IZDAVAČA:
Mario Braun

TEKST:
Stela Grmoljez Ivanković, Martina Wolff
Zubović

LEKTURA:
Rosanda Tometić

FOTOGRAFIJE:
Ljubo Gamulin, Nikolina Oštarijaš, Stela
Grmoljez Ivanković (Fototeka Hrvatskog
restauratorskog zavoda)

GRAFIČKO OBLIKOVANJE:
Ljubo Gamulin

TISAK:
Denona d.o.o.

NAKLADA:
300 primjeraka

Zagreb, 2015.

